Олга МУРЦЕВА-ШКАРИЌ

ПОТЕКЛО НА МАШКАТА ДОМИНАЦИЈА

Една битна карактеристика на организираноста на денешните општества е постоењето на доминантна општествена положба на мажите во односот кон жените. Предмет на ова изложување не е потребата да се изнесат додатни податоци во прилог на констатираната машка доминација во современите општества. За тоа веќе има бројни емпириски истражувања, а доказ можат да бидат и секојдневните несистематски набљудувања во повеќето сфери на јавниот живот насекаде околу нас. Посебна цел на овој напис е согледувањето на причините што довеле до постојната состојба на подредена општествена положба на жената. Со други зборови, написот има за цел да ги расветли историските корени, потеклото на машката доминација. Написот во целина ќе содржи податоци за влијанието на некои биолошки и средински фактори, како и за уделот на активноста на самата единка во јавувањето и одржувањето на доминантната општествена положба на мажите во текот на развитокот на човечкиот вид. За причините за јавување на потребата за доминацијата во текот на онтогенезата кај машките индивидуи ќе стане збор во еден друг напис.

Пред да поминеме на пооделните фактори кои придонесуваат во јавувањето на машката доминација, да определиме најнапред низ кои основни односи сметаме дека денес се изразува машката доминација во односот кон жените. Со други зборови, да видиме низ какви видови поведенија сметаме дека машката донминација може да се набљудува во минатите и совремните општества:

— ако една единка покажува кон другите поведенија и ставови преку кои се гледа дека ја обезвреднува и ја омаловажува, велиме дека ја доминира. Овој вид на доминација на машките индивидуи во однос кон женските може да се констатира и во минатото и денес;

-ако една индивидуа користи друга индивидуа како инструмент за да постигне свои цели, без да види сметка за негативните последици врз искористената индивидуа, исто така велиме дека ја доминира. И за овој вид на машка доминација може да се рече дека се забележува како во минатите така и во денешните односи меѓу половите,

-но и тогаш кога една единка преку своите поведенија се стреми да ги води другите да соработуваат кон некоја заедничка цел, велиме дека ги доминира, дека има доминантна положба во односот кон другите бидејќи е нивен водач. И во овој вид на доминација мажите се тие кои најчесто се забележуваат како водачи и тоа како во општествено-политичките така и во производсно-стручните активности.

Влијание на биолошките и срединските фактори во јавувањето на машката доминација

Можат да се наведат неколку типа на аргументи што одат во прилог на биолошките фактори како причина за појава на доминантната општествена положба на мажите во однос на жените. Меѓу нив овде ќе стане најнапред збор за влијанието на хормоните врз поведенијата на единката, потоа за некои особености во организираноста на мајмунските и човечките општества, и најнакрај за некои постојани заеднички поведенија за машките (женските) единки во различни општества и култури.

Анализата ќе покаже дека истите докази што ќе бидат наведени во прилог на биолошките фактори можат едновремено да се изнесат и како докази за срединското дејствување врз јавувањето и вообликувањето на машката доминација. Со други зборови, не се покажува оправдано да се разгледуваат засебно секој од овие фактори бидејќи тие дејствуваат повратно и заемно во текот на севкупниот развиток на единката.

Влијание на хормоните врз поведенијата на единката. Заради тоа што гонадите се еднокриени жлезди, хормоните што ги лачат, преку крвта, се пренесуваат низ целиот организам, па според тоа, тие го зафаќаат и централниот невен систем и влијаат врз неговото функционирање. Централните нервни структури во почетокот се неутрални, но во определен критичен период од развитокот доаѓа до сексуализација на хипоталамусот кој управува со гонадотропната функција на хипофизата. Ако на хипоталамусот, во определен критичен период од развитокот, дејствуваат машки хормони, тогаш тој ќе го усмери централниот нервен систем во правецот на машкото функционирање т.е. ќе постои релативно стабилен начин на функционирање, при што ќе постои релативно постојано ниво на тестостерон што кружи. Ако на хипоталамусот не дејствуваат машки хормони, тогаш тој ќе функционира во женски правец, циклично и низ две фази, лачејќи алтернативно естроген и прогестерон. Овие податоци укажуваат на заемната поврзаност меѓу нервниот и хормоналниот систем.

Врската што постои меѓу хормоните и поведенијата кај единките од различен пол подиректно може да биде согледана кај пониските животински видови. Ако кај нив, за време на критичниот период од развитокот дејствуваат андрогени хормони, генетичкото женско ќе покаже поведенија што се карактеристични за генетичкото машко.

Обратно, генетичкото машко што е лишено од дејството на андрогените хормони за време на критичниот период од развитокот, ќе покаже карактеристични поведенија за генетичкото женско (14).

Додека поведенијата кај животните се во многу подиректна зависност од хормоналното функционирање, кај човекот истите во значајна мерка зависат од неговото искуство и од учењето. Токму затоа сознанијата, добиени од експериментите врз животните во врска со хормоналното влијание на нивните поведенија, не можат да бидат основа за објаснување на истите кај човекот.

Најчесто мајчинството и поголемата агресивност кај машките единки се наведуваат како типични поведенија за одреден пол и за нив се смета дека се под битно влијание на хормоните што му се својствени на дадениот пол. Во понатамошното изложување ќе кажеме нешто за овие два вида на поведенија бидејќи за нив, доста често, се претпоставува дека се тесно поврзани за појавата на машката доминација.

До неодамна широко беше прифатено верувањето за постоењето на мајчинскиот инстинкт за кој незасновано се веруваше дека е во тесна зависност од хормоните што се лачат за време на бременоста и по раѓањето. Се сметаше дека под нивно влијание се јавува цела низа на поведенија што го карактеризираат мајчинството. Но на другао место веќе покажавме (13) дека иако мајчинството, како прв однос меѓу мајката што го носи, раѓа и дои детето, беше биолошки предодредено, тоа во текот на историскиот развиток на човечкиот вид се трансформира во мајчинска љубов, што претставува сложено чувство и значи многу повеќе од носењето, раѓањето и прехранувањето на детето.

Значи, мајчинството не е условено од влијанието на хормоните за време на бременоста и по раѓањето. Да ја разгледаме сега врската што постои меѓу агресивноста и хормоните.

Повеќе истражувања постојано укажуваат дека кај машките човечки единки постои повисок степен на физичка агресивност. Дека е можно тоа да се засновува на присуството на тестостерон кај нив покажуваат, на пример ,испитувањата во кои давањето на тестостерон, во феталниот период или веднаш по раѓањето, на мали женски резус мајмунчиња го зголемува нивното ниво на агресивни поведенија во споредба со оние мали женски резус мајмунчиња кај кои тоа не е сторено. Меѓутоа и кај резус мајмуните влијанието на тестостеронот на зголемување на агресивното поведение се покажало како значајно само ако е во периодот кога единката е во развитокок и тоа заради зголемените можности за појава на поголема мускулна сила како предуслов за јавување на физичката агресивност.

Ваквите податоци нè наведуваат на размислата дека постојаниот повисок степен на фибичка агресивност, констатиран кај машките човечки единки, може да се засновува на присуството на тестостеронот кај нив. Постојат и истражувања што покажуваат дека има поврзаност меѓу нивото на тестостернот и агресивните поведенија кај машките субјекти (6). Но има и испитувања на возрасни субјекти кај кои уфрлувањето на тестостерон не доведува до повисок степен на агресивно

поведение. Се покажува дека реакциите на еден возрасен субјект во кого е внесен тестостерон во многу зависат од склопот на неговата личност. Дури ни под влијанието на големи количество на внесени андрогени хормони, возрасните и веќе формираните лица не го менувале своето поведение во правецот на поголема агресивност (1, стр. 141 — 146). Ваквите податоци нè водат кон претпоставката дека тестостеронот има индиректно дејство врз појавата на физичката агресивност и тоа зардади неговото влијание врз развитокот на мускулатурата. Андрогените хормони кај една бремена жена, на пример, дејствуваат врз морфологијата на фетусот, понекогаш дури до тој степен што може да биде изменет неговиот хромозомен пол. Може да се каже дека основното дејство на тестостеронот врз плодот е во диференцирањето на половите и нивната морфологија. Но неговото влијание врз појавата на агресивни поведенија е релативно.

Дека уфрлувањето на тестостерон во организамот на возрасните не води секогаш кон поголема раздразливост и агресивност може да се покаже и, на пример, преку уфрлувањето на тестостерон со помош на интрамускуларни инекции во жените кај кои, по менопаузата доаѓа до декалцификација што предизвикува болки. Кај овие жени тестостеронот доведува до смирување на раздразливоста што беше предизвикана од самите болки. Всушност, кога ќе дојде до пореметување на жлездите со внатрешно лачење, повеќето од хормоните, што не се сексуални и што се заеднички и за машките и за женските субјекти, доведуваат до вознемиреност и раздразливост. На ваков начин може и да се објасни: зошто извесен број на жени се со поагресивни поведенија од оние кај мажите.

Проучувањата на половите разлики во агресивните поведенија кај децата покажуваат дека момчињата се повеќе физички агресивни од девојчињата. Но кога се разгледуваат другите форми на агресивност (вербалната или индиректната), наодите не се вака еднозначни. Имено, или не се покажале разлики меѓу машките и женските субјекти или девојчињата биле поагресивни (4). И резултатите од недамнешните испитувања за агресивноста покажуваат дека девојчињата не се помалку агресивни од момчињата. Покажаната разлика е во тоа што момчињата покажале повеќе отворена, физичка агресивност, а девојчињата прикриена, индиректна (2).

Кои се причините за појавата на овие полови разлики во изразувањето на агресивноста? Како докази дека поголемата физичка агресивност кај машките има биолошка основа се наведуваат, меѓу другите, и следниве податоци: 1) половите разлики во агресивноста се манифестираат на сличен начин кај човекот и кај приматите и 2) машките единки се повеќе агресивни од женските во различни култури (7). Но овде е неопходно веднаш да истакнеме дека во никој случај не може да се исклучи и учењето како фактор во изразувањето на агресивноста. Имено, и покрај тоа што е можно постоењето на поголема биолошка спремност за учење на агресивните поведенија кај момчињата, сепак во целосното објаснување на половите разлики во начините на изра-

зување на агресивноста може многу да ни помогне теоријата на социјалното учење. Според оваа теорија произлегува дека девојчињата се социјализираат во правецот на поголемо чувство на вина и анксиозност ако покажат агресивност и заради тоа тие неа повеќе ја инхибираат од момчињата или ја канализираат во други правци што се социјално повеќе прифатливи. Со други зборови, девојчињата повеќе ја контролираат агресивноста и не дозволуваат таа да се јави или да се изрази во отворена форма.

Да видиме сега каква е поврзаноста меѓу агресијата и доминацијата. Дали доминацијата е нужно поврзана со агресивноста? Дали поголемата предиспонираност за јавување на агресивноста кај машките ја определува и нивната доминантна општествена положба?

Агресивноста е примитивен начин на доминирање на другите. Можно е таа да е првиот начин на кој субхуманите примати и малите момчиња ги доминираат другите. Забележливо е дека кај животните најсилни се оние кои први за себе си бираат храна и сексуален партнер според своите желби. Исто така во детството момчињата изразуваат дека можат да бидат доминирани од „посилните“ момчиња во групата, но за разлика од нив, девојчињата велат дека истото може да го прави некој што е учтив или што им се бендисува. Но и кај животните и кај децата се покажува дека агресивноста не е доволна за воспоставување на доминантна положба, а уште помалку за нејзиното одржување. Како мошне значајни моменти се покажуваат способностите за соработка со другите единки и одржувањето на врските меѓу нив.

Кај возрасните луѓе агресивноста не е ниту најкористениот, ниту најефикасниот начин да се воспостави доминацијата над другите. Можеби некогаш, во првобитните општества бил поефикасен начин отколку денес, но како што ќе видиме во понатамошното изложување токму соработката беше таа што им овозможи на примитивните општества да опстанат.

Во секојдневието често можеме да се осведочиме дека агресивните поведенија се јавуваат кај лица што се повеќе изложени, во определен период или постојано, на фрустрации од различен карактер. Од друга страна, несистематски секојдневни наблудувања доволно јасно покажуваат дека не се „најмажествени“ мажи оние што имаат развиена мускулатура, на пример, ниту пак кај нив е понагласено лидерството или доминацијата. Воспитанието и искуството, во голема мерка, придонесуваат извесни лица да се чувствуваат сигурни, да имаат повеќе знаења, да имаат чувство на надмоќ над другите, да умеат да ги разбираат нивните стремежи и, најчесто, токму тие доминираат над другите во групата. Кај луѓето не се покажува дека машката доминација е плод на сексуалните хормони или агресивноста. Доминацијата или водството (лидерството) кај луѓето е сложена појава и човечките единки влијаат една на друга преку убедување, споделување на емоциите, договарање исто толку колку и преку силата и застрашувањето (7, стр. 361). Според тоа, изгледа дека кај луѓето доминантното или потчинетото однесување, пред сè, е плод на социјалното влијание, што не

значи дека се исклучени дејствувањата на наследството и активноста на самата единка како фактори.

Бидејќи доминацијата на едени единки над другите во себе содржи и агресивни елементи, особено доминацијата кај пониските животински видови, се поставува прашањето: колку поголемата биолошла диспозиција за физичка агресивност кај машките единки е причина и за појавата на машката доминација во определени животински заедници.

Машката доминација во одделни животински заедници. Познавањето на поведенијата на животните може, до извесен степен, да помогне да се сфатат определени односи и поведенија во човечките општества, како што се меѓу другите и власта, доминацијата, привилегиите.

Со векови се веруваше дека кај животните постојат поведенија кои се вродени и наметнати од природата. За човекот, пак, се сметаше дека го карактеризираат, пред сè, стекнати поведенија и внесени преку културното влијание. Денес податоците од повеќе истражувања го спротивставуваат ваквото ригидно сфаќање.

Од Платон па наваму човекот се смета за суштество над сите други кое својата природа само си ја определува. И покрај тоа што подоцна Дарвиновата теорија на еволуцијата недвосмислено покажува дека човечкиот вид произлегува од другите животински видови, ова сознание многу малку придонесува човекот да биде сфатен во рамките на своето животинско потекло. Многу често се мисли дека човекот, и покрај тоа што произлегува од животните, на психолошки план нема ништо заедничко со нив. Се смета за некорисна и самата помисла дека е можно постоењето на извесни сличности меѓу човечкото општество и животинските заедници.

Денес меѓутоа, нема сомнение, дека поведенијата на животните (вклучувајќи го тука и човекот како посебен животински вид) се под влијание на испреплетеното заемно дејствување на вроденото и стекнатото. Поодделниот удел на секој од овие два фактора е различен кај различните животински видови. Дека и поведенипјата на животните, а не само на луѓето, се под влијание и на срединските фактори, покажува, меѓу другото, и можноста голем дел од нив да се припитомат и да се прилагодуваат на нови услови. Особено кај мајмуните како неминовност за нивниот развиток е и искуството што го стекнуваат во комуникацијата со другите мајмуни или луѓето.

Посебен интерес во овој напис за нас претставува прашањето на организацијата на животинските заедници. Дали и во нив машките единки имаат доминантна улога?

Животните живеат групирано во заедници за да можат да се одбранат од нападите на другите и за да си обезбедат храна. Дека сексуалноста, репродукцијата, не е силата што ги тера единките во заедница, како доказ може да се наведе фактот дека само кај приматите постојат несезонски сексуални врски. Формирањето на животинските заедници е заради нивниот опстанок и во нив неминовно треба да постои соработка меѓу членовите, но и хиерархија во односите меѓу нив.

Кај повеќето животински видови се забележува хиерархиска организираност на заедницата, при што најсилниот мажјак има предност пред другите во земањето на храна и во задоволувањето на сексуалните потреби. Исто така забележливо е дека во животинскиот свет машката хиерархија се наметнува над женската во најголем број од животинските видови. Имено, каква и да е хиерархијата на младите женки, таа се менува и рангот на женката зависи од оној на мажјакот кој ќе ја одбере за партнер.

Ваквите податоци пред нас го наметнуваат прашањето: зошто со женките објекти, зошто мажјаците се борат за женките, а не е обратно? Што е тоа што доведе до доминација на мажјаците над женките?

Одговорот на погорните прашања ќе го побараме во податоците што се добиени од проучувањата на мајмунските заедници. Судејќи според нив, одговорот не ќе биде лесен, а уште потешко ќе биде врз основа на нивната разновиднист да заклучиме за односите меѓу машките и женките единки во човечките заедници. Имено, додека кај извесни примати (како што се бабуните и макако мајмуните), постои добро развиен и строг хиерархиски систем, кај други мајмуни истото е многу малку изразено (шимпанзите).

Карактеристично за бабуните е постоењето на машка доминација (1, стр. 263 — 281). Оплодувањата кај нив можат да се вршат во текот на целата година и затоа кај нив постојано има малечки за одгледување и за заштитување. Зрелоста кај женките се постигнува околу три и половина години, а кај мажјаците тоа е доста подоцна. Исто така, очигледна е хендикепираноста на женките заради должностите околу репродукцијата и во тој период нивната сигурност и исхрана зависи од мажјаците.

Кај групите на бабуните се забележува дека сексуалноста не служи само за репродукција, туку ја определува и положбата на единките во односите со другите. Во колку определена група живее во потешки услови, хиерархиските односи во неа се построги, а сексуалните односи се подложени на забрани т.е. послабите, доминираните се исфрлени од репродукцијата. Шефот или неколкуте шефови си ги делат женките меѓу себе.

Анализата на хиерархијата во групата на бабуни покажува дека таа се засновува на силата, додека кај човекот забележливо е дека интелигенцијата сè повеќе го зазема местото на силата. Исто така, додека кај човекот постојат и други бројни поткренувачи на хиерархиско натпреварување освен сексуалноста, како на пример, продуктивниот труд, материјалните богатства и слично, кај мајмуните примарно значење има сексуалноста. Така на пример, за да дојдат до женките, мажјаците се изложуваат на меѓусебни споредувања, на ризици, на натпревари. Женките им служат само како објект за сексуално задоволување на мажјаците што избиле на врвот од хиерархијата по натпреварот. Задачите на самите женки од моментот на нивното созревање се сведуваат само на спарување, бременост и одгледување на малите — а ваквите задачи не бараат од нив ниту иницијатива ниту поголеми умешности

од оние што ги стекнале до таа возраст. И токму на овој начин физички послабата женка уште повеќе си ја зголемува шансата да постане објект.

Набљудувањата на заедниците на шимпанзата даваат поинакви запазувања од оние на бабуните. Рејнолдс вели: „Иако имаше некои докази за разликите во статусот меѓу поединците, интеракциите на доминацијата го правеа најмалиот дел од поведенијата кои ги забележавме кај шимпанзите. Немаше докази за линеарна хиерархија на доминација, ниту кај мажјаците ниту кај женките: не забележавме постоење на исклучителни права врз слободните женки ниту постојани водачи на групите "(цитирано според Фром, 1975, стр. 123, книга 1). Други проучувања на групите на шимпанзите покажуваат дека кај нив се формираат само привремени групи, а дека е постојанен само односот меѓу мајката и младунчето.

Обично се смета дека коренот на машката донмиација кај различните животински видови, особено кај приматите и кај човекот, е заеднички и лежи во поголемата физичка сила кај машките единки и во потенцијалните можности за јавување на повисок степен на физичка агресивност кај нив, а во сето тоа свој придонес имаат машките хормони. Но ова не се доволни причини кои можат да ја објаснат појавата на машката доминација, дури ни кај животните. Така, на пример, кај шимпанзите е забележано дека водач на групата може да биде најспособниот, а тоа не мора да биде и физички најсилниот мажјак. Се случува да биде стар шимпанзо заради поголемото искуство и мудрости, иако физички е слаб. Значи, освен физичка сила, водачот на група шимпанза треба да покаже и мудрост, спретнсот и храброст. Според тоа, водач е она животно што има определени спосонбости кои овозможуваат групата да се одбрани во определени критички моменти.

Она што заслужува внимание е и податокот дека водачот на групата животни, на пример оној на бабуните, и покрај тоа што има определени привилегии, во случај на опасност тој секогаш се наоѓа на најкритичното место, прв влегува во директна борба со непријателот и најчесто прв и загинува. За разлика од овие запозувања, за одбележување е дека во голем број на досегашни човечки општества во кои е воспоставена институционализирана доминација, водач најчесто не е оној што има најголеми способности, туку оној што ја има армијата и милицијата како инструмент за освојувањето и зачувувањето на власта.

Дали постојат хиерархиеризирани односи во прообитните човечки заедници? Анализата на ловечко-собирачките општества покажува дека доминацијата кај нив наполно се разликува од онаа кај заедниците на човеколиките мајмуни. Она што не се забележува во тие општества тоа е рангирањето според физичката сила и други својства, како што се богатството и слично. Service вака ги опишува односите во примитивните општества:" Некој маж, на пример, може да биде појак, побрз, похрабар и поинтелигентен од другите членови на заедницата. Дали тој ќе има повисок статус од другите? Не мора. Почитувањето ќе му биде укажано само ако тие квалитети ги стави во служба на општеството, во

ловот, на пример — па придонесува повеќе дивеч што може да го подели и ако тоа го направи правилно и скромно. Значи, малку да поедноставиме, поголемата сила во општеството на човеколиките мајмуни доведува до поголема доминација, како резултат на што оној што доминира добива повеќе храна, или повеќе женки или било кои други предмети: во примитивните општества поголемата сила мора да се употреби во корист на заедницата, а лицето, за да стекне почитување, мора дословно да се жртвува и да работи повеќе за помалку храна. Што се однесува до жените, таквиот човек има само една жена, како и сите други машки.

Се чини дека најпримитивните човечки општества едновремено се и оние во кои владее најголема еднаквост. Тоа мора да се поврзи со фактот дека, заради многу едноставната технологија, општеството на таквиот вид зависи повеќе и попостојано од соработката отколку од било што друго. Човеколиките мајмуни не соработуваат и не делат секогаш, додека луѓето тоа го прават тоа е битна разлика“ (цитатот е земен од Фром, 1975, стр. 144—145).

За разлика од постоењето на формални водачи во подоцнежниот општествено-економски развиток, во ловечко-собирачкиот период не постои еден постојанен водач за сите ситуации и активности. Водството го преземаат различни лица во зависност од планираната активност и способностите што таа ги бара од него. Значи, според ова, нити постоењето на хиерархиски односи нити постоењето на еден водач не се карактеристика на сите човечки општества, како што обично погрешно се мисли. Односите меѓу првите луѓе биле засновани, пред сè, на соработка, а не на доминација и подредување. Доминацијата и подредувањето во односите меѓу луѓето се резултат на понатамошниот општествено-економски развиток, макар и колку тоа да изгледа нелогично на прв поглед. Сè додека на определен степен од општествено-економскиот развиток не се овозможило јавувањето на приватната сопственост, стремежот другите да се искористатат и експлоатацијата на туѓата работна сила во лична корист не постоела. А последното било овозможено дури при крајот на неолитот.

Неолитот (младото камено време или времето на глачење на каменот) трае до појавата на првите метални орудија — од 10 до 3 илјадата година пред новата ера. Карактеристично за него е појавата на сточарството и полјодлството, грнчарството и постојаните живеалишта. Постојаните населби придонесуваат да се јави свеста за родниските врски кои се по мајчинска линија. Во овој период, значи, карактеристично е постоењето на материлинеарни заедници што се засновани на крвно сродство. Сродството е по женска линија бидејќи бракот е групен. Матријархатот, како што обично погрешно се мисли, не е период во кој доминираат жените и ја имаат власта над другите. Карактеристика на општествено-економските односи во овој период се рамноправни односи меѓу членовите на заедницата, заедничка сопственост, проста кооперација, рамноправна распределба и природна поделба на трудот по возраст и пол.

Дури кога доаѓа до пораст на производните сили, кога се јавува сточарството и развиеното полјоделство кои овозможуваат појава на вишок на производи и семејна приватна сопственост, тогаш кога се создадени условите за појава на моногамното семејство и потребата од експлоатација на туѓа работна сила, водечката улога во општествено-економските односи ја преземат мажите. А ова веќе значи крај на бескласното општество, крај на матријархатот и почеток на класното општество кое трае до денес и е патријархално.

Зошто се мажите тие кои воспоставуваат односи на доминација над жените при крајот на младото камено време? Каде лежат причините, корените на појавата на машката доминацина во ова време?

Поделбата на трудот и појавата на доминатната општествена положба на мажите

Поголемата физичка сила кај мажите, како и можната поголема биолошка предиспонираност под влијание на тестостеронот за јавување на повисок степен на физичка агресивност кај нив, не се сами по себе доволна причина за појава на машката доминација. Исто така, ни мајчинството, како посебен однос спрема децата кој бара вложување на време и енергија во нив од страна на жената и за време на носењето и по тоа, не може само по себе да ја објасни појавата на машката доминација.

Веќе рековме дека предуслови за темелни промени во општествената положба на жената се јавуваат едновремено со појавата на крупните општествено-економски промени во првото класно општество. Фром причините за појавата на машката доминација ги објаснува на следниов начин: „Плодноста на земјата повеќе не беше извор на севкупниот живот и творештво, туку тоа беше интелектот кој доведе до нови изуми, техники, апстрактно мислење и државата со нејзините закони. Утробата престана да биде творечка сила, тоа стана умот и со тоа мажите ја презедоа доминантната улога во општеството“ (Фром, 1975, стр. 165, книга 1).

Интересно е што овде Фром потенцира дека преку користењето на интелектот мажите ја воспоставуваат доминацијата над жените. Што му дава за право на Фром да мисли дека машките се тие што почнале први да се служат со мислењето како средство за воспоставување на доминација над жените? Фром ваквите свои заклучоци ги извлекува, пред сè, врз основа на анализата на митовите. Имено, тој смета дека психолошките причини за појавата на машката доминација се во завидувањето на мажот на жената заради тоа што таа може да раѓа деца, па со помош на мислата мажот се обидува да ја надвладее својата немоќ да раѓа. Во прилог на ваквото свое сваќање Фром ги наведува митовите за создавањето на човекот од страна на мажот.

Дали погорните Фромиови размислувања значат и дека интелектуалните способности кај мажите се повисоки од оние кај жените во времето кога постепено почнува да се воспоставува машката домина-

ција! Или е можеби токму обратното, а што нас ни се чини поверојатно: кога веќе еднаш ќе загосподари, мажот создава намерно услови за поинакво воспитување на машките и женските деца, при што машките деца стануваат привелигирани и им се создаваат поповолни услови за да ги развијат своите интелектуални способности; женските деца пак, од најраната возраст биле воспитувани на покорност и во рамките на ограничени видови на активности што се врзани со домашните работи и мајчинскотвото.

Она што нас ни се чини поблизу до вистината е дека повисокиот степен на мисловниот развиток може да доведе и до определени сознанија во самите единки што тие ги користат на различен начин. Но при тоа е значајно да се истакне дека самиот мисловен развиток е плод на активното учество на самата единка во вообликувањето на предметите, односите меѓу луѓето, како и на оние меѓу луѓето и предметите. Според тоа, токму трудот и го условува мисловниот развиток. Оттука и нашата претпоставка дека токму поделбата на трудот е таа која и го усмерува развитокот на односите меѓу луѓето, па според тоа и меѓу половите.

Марксистичко сфаќање за поделбата на трудот и нејзиното влијание врз формирањето личноста и односите меѓу луѓето. Маркс и Енгелс трудот го сметаат за генеричка суштина на човекот и како основно својство што го издигнува човекот над непосредната природна средина. Поделбата на трудот, од своја страна ,за нив е основен фактор во развитокот на човекот и општеството. Според марксистичкото сфаќање, човековата историја започнува тогаш кога човекот со помошта на орудијата за работа преку производниот процес ќе почне самиот да ги произведува материјалните услови за неговото живеење. Маркс истакнува дека човечката историја „. . .не е ништо друго освен производство на човекот со помош на човечки труд“ (Економско-филозофски ракописи, стр. 237). Исто така тој вели дека: „. . . човекот вистински се потврдува како генеричко суштество токму во обработката на предметниот свет. Тоа производство е негов дејствен генерички живот. Низ него природата се појавува како негово дело и негова стварност“ (стр. 203).

И во раните трудови и во „Капиталот“ Маркс нагласува дека човекот преку трудот ја менува природата за да ги задоволи своите потреби, но едновремено во тој процес се менува и самиот себе. „Во прв ред, вели Маркс, трудот е процес меѓу човекот и природата, процес во кој човекот со својата сопствеността активност ја овозможува, уредува и надгледува својата размена со природата. Спрема природната материја тој истапува како природна сила. Тој ги става во движење природните сили на своето тело, рацете и нозете, главата и дланката за да би ја приспособил природната материја во облик употреблив за неговиот живот. Со тоа што со ова движење дејствува врз природата вон себе и ја менува, тој воедно ја менува и својата сопствена прриода. Тој ги развива потенциите што во неа дремат, и ја потчинува на својата власт играта на нејзините сили“ (Капитал, стр. 163).

Битна карактеристика на трудот е што тој претставува свесна и целесообразна дејност: пред да го опредмети својот труд човекот прави план, има определена свесна намера да направи нешто определено. При тоа се служи со орудијата што сам си ги направил од природната материја за да ги користи истите спрема своите потреби.

Да ги изнесеме сега и причините за појавата на првата поделба на трудот.

Во почетокот на човечката историја, во рамките на ордата, поединците биле преокупирани со активности на обезебедување на елементарните потреби за опстанок. До први разграничувања на работните активности меѓу луѓето доаѓа заради биолошко-физиолошките разлики меѓу единките од двата пола, како и заради оние што се должат на возрасните разлики. Маркс оваа природна поделба ма трудот ја нарекува *самоникнатa* поделба на трудот и таа се засновува на природните способности, на пример, различните физички можности и потреби (Немачка идеологија, стр. 29).

Различната распределба на трудот по квалитет и обем меѓу мажот и жената доведува до првиот облик на сопственост — жената и децата стануваат предмет на сопственост на мажот. Маркс ова го нарекува примитивно и сокриено ропство во семејството и тоа претставува прв облик на приватната сопственост, бидејќи сопственост и не значи ништо друго туку располагање со туѓата работна сила. „Впрочем, поделбата на трудот и приватната сопственост се истоветни изрази — во првото во врска со д јноста се искажува истото што во второрото се искажува дво однос на производот на д јноста“ (Немачка идеокогија, стр. 30). Истата мисла се гледа и во следнава реченица: „Разните степени од развитокот на поделбата на трудот се исто толку и разни облици на сопственост; т.е. секој степен на поделбата на трудот ги определува исто така и меѓусебните односи на индивидуите во врска со материјалот, орудието и производот на трудот“ (стр. 17).

Овде нема да стане збор за појавата на класите како резултат на поделбата на трудот. За нашето изложување е битно да се истакне дека, уште пред да се јават класите, доаѓа до поделба на трудот меѓу половите и дека токму во неа лежат корените на половите улоги како такви, односно поделбата на трудот спрема полот всушност претставува и поделба на различни полови улоги. Ваквата поделба на трудот е изворот кој ги создава предусловите за раѓање на нерамноправни односи меѓу половите. Сметаме дека токму оваа природна поделба на трудот спрема полот (и возраста) води кон јавувањето на нов однос меѓу мажот и жената (и децата). Имено, жената (и децата) станува прва употребена работна сила од страна на мажот. Според антрополошките податоци таа била и прва стока за размена меѓу заедниците. Значи, таа била првиот роб, роб уште пред да се појави робовладетелството како прво класно општество.

Едно општо прифатено гледиште е дека досегашниот развиток на поделбата на трудот е една страна на класната поделба на општеството и дека класната припадност е таа што го определува животниот

простор на индивидуата, или како што вели Маркс, припадноста на определена класа однапред ги определува животните услови за развој на личноста. Таа го определува и трудот кој ќе го обавува единката. Но при сето ова се заборава дека, и во рамките на една класа, има една покорава поделба на трудот што упорно се одржува и која се јавила уште пред да се јават класите: поделбата на трудот меѓу половите. И токму таа е онаа што битно влијае врз различните можности за развиток на машките ои женските единки.

Првите никулци на поделбата на трудот спрема пол и возраст уште во матрифокалните заедници можат да ни ги покажат токму во себе корените на машката доминација. Имено, постојните биолошки разлики меѓу половите укажуваат дека машките единки се повеќе прилагодени за активности кои бараат вложување на поголема физичка сила и енергија. Едновремено жените, од своја страна, се хендикеприарни во определени периоди и тоа најмногу тогаш кога го носат, раѓаат и дојат детето. Овие разлики меѓу единките од двата пола се неизбежни и доволни за да го објаснат јавувањето на првите поделби на трудот меѓу половите: на мажите во заедницата им припаѓаат оние активности што бараат употреба на поголема физичка сила, подвижност и преместување, како и постојана спремност за ангажирање со нив. Во текот на подоцнежниот општествено-економски развиток доаѓа до сè поусложнета поделба на трудот; при сето тоа мажот секогаш си ги присвојувал за себе поуносните и повисоко вреднуваните занимања, а мајчинството сé повеќе свесно почнува да го користи како можност жената да ја исклучи од таквите активности.

Во понатамошното изложување ќе се обидеме да објасниме како природната поделба на трудот спрема полот довела до нерамноправни односи меѓу половите. Значи, ќе стане збор за процесот на јавување на доминантната општествена положба на мажите.

Специфични активности за единките од определен пол во различни општестоа и култури. Ќе изнесеме некои претпоставки за тоа како започнал и можел да тече развитокот на нерамноправни односи меѓу половите. Можните развојни процеси на машката доминација, за кои ќе стане збор, сметаме дека се одвивале едновремено и дека не само што тие меѓусебно не се исклучуваат, туку се надополнуваат и претставуваат едно дијалектичко единство.

Има автори што наведуваат дека минимум од заедница што му претходи на семејството не се таткото и мајката, туку мајката и децата и дека матрифокалните заедници се тие што ја сочинуваат основната структура на општеството на супхуманите примати (Морган, Е., 1978, стр. 139—165). Се наведува дека кај резус мајмуните можат да се забележат старите женки окружени со недозреани потомци, а дека меѓу нив можат да се забележат и млади возрасни мажјаци. Ваквите податоци ни укажуваат дека поединците во матруфокалните заедници ги задоволуваат не само потребите за храна и телесен контакт, туку дека во нив се создаваат и потрајни и реципрочни врски меѓу членовите, а пред

сè меѓу мајката и децата. Така, на пример, кај шимпанзите врската мајка-дете е двосмерна и трае и по 8, па и повеќе од 8 години, а ова е долг период од животот на било кој примат.

Сè додека организацијата на семејството на приматите останала усмерена на мајката, мажјаците играле важна улога како водеачи и бранители на групата и на нејзиното земјиште. За младите мажјаци тие биле значајни како примери, но не постоело трајно врзување на мажјакот за една жена и потомците што произлегувале од нивната врска. Нивниот сексуален живот бил промискуозен и задоволителен како таков.

Според повеќе податоци очигледно е дека мајчинството се јавува пред татковството. Носењето и раѓањето на детето мајката биолошки ја подготвуваат да го оствари првиот контакт со детето. Потребата и задоволството што жената го чувствува додека го дои детето е природен начин за да почне да се формира врската мјака -дете, а од неа подоцна израснува мајчината љубов.

Сепак, во текот на историскиот развиток дојде до појавата на моногамното семејство и татковството како непосреден однос кон децата. Зошто татковството се јавува подоцна во историскиот развиток и кога? Што е тоа што придонесува и таткото да почнува да се врзува за детето и жената?

За да ја објасниме појавата на татковството, најнапред ќе ги изнесеме заедничките особености на животинските видови кај кои таткото игра повеќе од удел во зачетокот на единката, а тие се: 1) неспособност на младите да се грижат сами за себе; 2) едниот родител не е во состојба самиот да ги задоволи потребите на младите и 3) младите се одгледуваат во едно постојано место на живеење — гнездо, дувло, пештера — таму каде и таткото мора да се враќа. За нас последниов момент се чини мошне значаен бидејќи токму врзувањето за определена место како и заедничкото привремено живеење со женката и децата може битно да придонесе да дојде до јавувањето на потребата од нив.

Кои од погоре наведените особености можат да се применат како фактори и во објаснувањето на појавата на моногамното семејство и татковството како такво кај првобитниот човек? Морган Елајн (1978) ги наведува и ги образложува сите три погоре изнесени специфичности: и младите на првобитниот човек се раѓаат беспомошни и потребата од другите е релативно понагласена за еден подолг период; 2) homo sapiens се појавил во плеистоценот во кој имало големи климатски промени, и кога, за да опстанат децата, се јавила како неопходност и татковската грижа за нив; 3) во ловачко-собирачкоит период и мажот и жената често се наоѓале во положба да имаат повеќе храна отколку што им било потребно. Последново ја создало потребата кај нив да изнајдат места за нејзино складирање. Забележливо е дека кај супхуманите примати, кај кои постои матрифокално семејство, мајката ја дели храната со нејзините деца дури и до нивната осумгодишна возраст. На таков начин младите можат да стекнат навика дека кога се гладни и немаат ништо за јадење, можат да отидат да се нахранат кај мајка си. Но ваква

навика можел да стекне и таа да биде уште понагласена, секој возрасен хоминид кога почнал да живее на едно постојано место заедно со некоја жена и нејзините деца. Кај него можела, на таков начин, да се роди идејата дека жените се создадени за тоа, па кога ќе му умрела мајката или ослабнувала матрифокалната заедница, тој почнувал да бара друга жена и друго постојано живеалиште.

Така постепено во ловечко-собирачкиот период кај мажот се јавува потребата да има за себе и за една жена со нејзините деца постојано живеалиште. На ваков начин почнува формирањето на првото нуклеарно семејство. Тогаш мажот постепено почнал да ја ограничува жената на неговата територија и да ја смета за своја сопственост.

Погоре изнесеното ќе биде појасно ако се има предвид дека во ловечко-собирачкиот период се воспоставува и првата поделба на трудот меѓу членовите од семејството: додека возрасните мажи оделе во лов и ја браннеле заедницата од заедничкиот непријател, жената се грижела за децата и заедно со нив собирала различни прехранбени материи.

Сметаме дека е потребно да објасниме зошто, според првата поделба на трудот, на мажите им падна да се занимаваат со лов, а жените со собирање на храна околу живеалиштето.

Доста често како причини за оваа прва поделба на трудот се наведуваат разликите во физичката сила меѓу мажот и жената. Се изнесува дека мажите биле повисоки, појаки, помускулести, трчале побрзо и имале хормонални предуслови за јавување на поголема физичка агресивност. Но при сето тоа се заборава дека во суровите услови на живеење во она време, ни жените не можеле да бидат физички слаби бидејќи и самите вршеле тешки активности. Овде не може а да не изнесеме и една претпоставка според која е можно мажите дополнително, откако почнале да се занимаваат со лов, да се здобиле со поголема физичка сила и тоа токму преку вршењето на ловечките активности.

Врз основа на посматрањата во различни примитивни општества, Friedl (1975) изнесува дека бројот на децата и начинот на нивното одгледување секогаш се прилагодени на работните активности што жената требало да ги врши во заедницата. Имено, со оглед на фактот дека бројот на децата одредува колку жената-мајка ќе може да придонесе со својот труд во заедницата, нивниот број требало да се приспособи на задачите што таа требало да ги врши, а не обратното — доделување на работни обврски на мајките според бројот и возраста на децата што ги имаат. Она за што не можело да има двоумење во тие први поделби на трудот тоа е фактот дека жената не била погодна за ловец заради тоа што во текот на биолошката еволуција нејзе ѝ припадна да го носи детето и да му ја дава првата храна. Токму во периодот кога девојките станувале способни за лов, тие станувале мајки, па заради тоа не биле во можност да бидат постојано спремни за движење, трчање, борење со животните и тоа на неопределено време, бидејќи

* Податоците се земени од Tavris и Offir, 1977, стр. 260—365.

ловот е активност полна со неизвесности. Значи, монополот на ловот го добиле мажите, но со тоа и контролата на местоо. Постојното правило во ловечко-собирачките заедници според кое месото се распределува меѓу сите членови од заедницата, додека билките и другите прехранбени материи што ги собирале жените, децата и старите биле за употреба само на непосредното домаќинство, можело да придонесе во јавувањето на следнава асоцијација во свеста на луѓето од овој период: ловот е основна активност; мажот е ловец, значи, мажот е значаен бидејќи тој ја изведува битната активност за опстанокот на заедницата. „Ваквиот систем на распределба значи дека мажот се здоби со широка општествена мрежа на заемни размени и обврски, додека влијанието на жената се ограничи на семејството. И така се роди половата разлика во моќта" — велат Tavris и Offir (1977, стр. 265).

Кога економскиот развиток прераснува од ловечко-собирачки активности на полјоделството како основно занимање во одрдена заедница, тогаш мажот уште повеќе ја зацврстува потребата за постојана територија и доминација врз другите членови од семејството. Ова е време кога се јавува homo sapiens кој почнува да прави алатки и постепено да натрупува материјални добра како сопственост. Создадената навика и потреба да живее со една жена и нејзините деца на одредена територија, постепено прераснува во сопственички потреби во односите кон нив. Имено, постепено тој себе си почнува да се доживува како господар не само на земјиштето и алатките, туку и на жената и децата.

Бидејќи полјоделството е макотрпна работа, доста често само жената и децата ја извршувале, а мажот си земал за право да биде нивен господар. За полјоделецот станува мошне значајно децата да бидат само негови и тој да ја има власта над нив и нивното почитување сѐ до староста. Од друга страна и жената му станува скапоцен објект во негова сопственост бидејќи таа не само што ги изведува мачните полјоделски активности, туку и му репродуцира друга работна сила. Така постепено се воспоставува и почнува да владее машкото право, а жената и децата стануваат првите робови во рамките на односите во овој прв вид на семејство. Доминантната општествена положба станува нормална појава, а жената почнува да се вреднува пониско и тоа не само од страна на мажите туку и таа самата себе си се доживува на тој начин.

На сето погоре кажано ќе придодадиме е една наша претпо* ставка за тоа што довело до јавувањето на машката доминација и нејзиниот понатамошен развиток.

Ние сметаме дека сѐ додека тешко се обезбедувале неопходните предуслови за опстанок, соработката меѓу членовите од заедницата морала да биде нагласена бидејќи таа го овозможувала опстанокот

* Овде да истакнеме дека кај трајно поврзаните парови на цицачи се сретнува уште една битна карактеристика во нивните меѓусебни односи — отсуство на доминација на мажјакот —, вв првите човечки нуклеарни семејства се јавува токму обратното — мажот од нив почнува да ја зајакнува својата доминација (Морган, Е., 1978, стр. 163).

на поединците и заедницата како таква. Но кога веќе се создале услови за јавување на вишок на неопходни средства за живеење како резултат на поделбата на трудот, тогаш истата таа поделба на трудот овозможува да се јави машката доминација. А за тоа како течел тој процес, еве го нашето образложување:

Во природната поделба на трудот на жените им припаднало да се грижат за децата и за живеалиштето. Тие најнапред биле собирачки на оној вид на храна што се наоѓал во непосредна близина на живеалиштето, а подоцна биле и првите полјоделки. За тоа време мажите оделе во лов и ја штителе заедницата од различни непријатели. Подоцна мажите почнале и да војуваат со другите племиња заради освојување на нови обработливи земјишта, пасишта и други материи, а подоцна и за работна сила (робови). Значи, жената требало да создаде нов живот, да роди, или да создаде услови земјиштето да даде плод, а понатаму да се грижи тој плод да созрее. Особено е значајно да се истакне дека меѓу неа и децата се создава двосмерна врска од која подоцна израснува љубовта, израснува еден траен, топол емоционален однос, потреба да им се помогне на другите. Кај мажите, од друга страна, во борбата со животните и другите непријатели, неопходно е непријателот да се победи, да се издигне над него, да го уништи или да го потчини, да го употреби за свои цели. На таков начин, постепено, кај мажот се јавува потребата за доминација и таа едновремено се проширува и врз членовите од неговата непосредна, секојдневна заедница,. Токму во рамките на семејството мажот всушност и имал постојана можност жената и децата да ги користи за остварување на свои цели. Подоцна тој гради машки сојузи заради војување, води политика, а жената станува дел од неговиот приватен живот во рамките на семејството, исклучена од можноста да дејствува во јавното планирање на општествено-економските односи во заедницата. И така, поделувајќи ја општествената практика на јавна сфера (во која се вклучени само мажите) и приватна сфера (на односи меѓу членовите во семејството), жената станува предмет во рацете на мажот независно од класната припадност.

Во понатамошното изложување, сметаме дека е неопходно да се каже нешто и за војувањето и политиката како машки професии, бидејќи токму тие го овозможуваат коравото одржување на машката доминација.

Проучувањата во различни култури покажуваат дека постои испреплетеност во изведувањето на различните активности меѓу машките и женските субјекти: понекои од нив во одредени општества се сметаат за карактеристични за машките субјекти, а истите тие во други за женските субјекти (Мид, 1979). „Само војната е функција на машките сојузи“, вели Морган (1978, стр. 190). Борбата со некаков непријател секогаш им била својствена на машките единки повеќе отколку на женските. Мажите создавале, и сè уште создаваат, машки

сојузи за да биде борбата со непријателот поуспешна, иако најчесто непријателот е само можен, претпоставен, измислен. Но, најнапред да видиме дали луѓето отсекогаш војувале.

За да може да се води војна неопходно е високо развиено поимно мислење, способност да се планира, да се претпоставува и да се организира освојувањето и одбраната. Според тоа, меѓу другото, неопходен предуслов за јавување на војнаите е постоење на апстрактно, хипотетичко-дедуктивно мислење, а тоа не постои како готова форма на мислење, туку се развило во текот на историскиот развиток на човечкиот вид, а исто така неопходно е да се развива во текот на онтогенезата на секоја единка. Произлегува дека војувањето како активност не е дадено наследно, не е плод на вродени биолошки потреби, туку се јавува во одреден момент од развитокот. Како потврда на претходното можат да се наведат заклучоците на Wright Quncy што се изведени врз основа на темелната анализа на војните меѓу примитивните народи, а според кои произлегува дека примитивните ловци и полјоделци се најмалку борбени, а најборебени се најразвиените полјоделци и сточари (цитирано според Фром, 1975, стр. 151, книга 1).

Дека за агресивноста како нагон кај човекот не може да стане збор, веќе е речено. Според тоа, неприфатливо е мислењето дека војната е резултат на избивањето на насобраната агресивност во човекот. Анализата на причините за различните војни што се водени досега покажува дека тие најчесто се водат заради заземање на нови територии богати со пасишта, полиња, рудни и други богатсува, заради здобивање со работна сила, но и заради одбрана. Заради тоа Фром војните ги сврстува во т,.н. „инструментални агресии“ (Фром, 1975, стр. 39, книга 2). Во определен степен од општествено-политичкиот развиток кога доаѓа до појавата на класите, војната почнува да ѝ служи на определена политичка елита како инструмент за остварување на определени. цели. Почести и поголеми воени потфати особено се забележуваат со појавата на градови-држави и со нагласеното хиерархиско уредување во нив. Токму тогаш се јавува и специјалната професија војници и тоа како резултат на сè поголемата поделба на трудот во тој период.

Зошто војниците се од машкиот пол, зошто при поделбата на трудот ним им припадна ова занимање?

Војувањето бара физичка издржливост, подвижност, постојана спремност за дејствување, а за такви активности мажите се повеќе подготвени биолошки. Она што особено не се согласува со професијата војник е мајчинството. Стариот грчки мит за Амазонките — воинствен народ од Мала Азија што бил составен само од жени — сметаме дека го потврдува ова (15). Имено, уште во детството, на овие жени-воини им ги сечеле десните дојки за да можат полесно да ракуваат со лакот и стрелата. Митот укажува дека жените не само што не се помалку вешти во војувањето од мажите, туку и дека мажите можат да ги вршат сите оние активности што се сметале за „женски“. Така, додека жените постојано се подготвувале во вештината на борење, јавање, фрлање на копје и слично, нивните мажи ги чувале децата, ги вршеле домашните

работи и ги обработувале нивите. Но сепак сметаме дека основната порака на митот лежи во неопходноста жената да промени дел од својот анатомски изглед со цел да ѝ се приспособи на една активност за која биолошки не е предодредена. Значи, всушност, митот укажува на неопходноста од делимично кастрирање на женскоста како биолошка даденост и на делумно одрекнување од мајчинството за да може женскиот организам да му се приспособи на она што му е потребно на воинот.

Овде ќе истакнеме и дека војниците се припадници на машкиот пол не заради тоа што се повеќе агресивни од жените, туку тие стануваат, ако може така да се рече, „инструментално агресивни" т.е. како учесници во остварувањето на однапред определени цели што бараат агресивно поведение, тие и мораат агресивно да се однесуваат, инаку не би биле војници. Подоцна се јавува и свесното подготвување на машките деца преку воспитанието за идни успешни војници. Преку играта машките деца се учат на вештините на убивање и на задоволсуво од нив; токму низ игрите се подготвува за улогите што ќе ги имаат како возрасни. И така тоа низ векови се провлекува до денес кога војните сѐ уште висат над нас. На момчињата, почнува да се верува, им доликуваат пушките и другите видови на оружје во вид на играчки (дека е тоа така во повеќе градови во СР Македонија денес, покажува и едно наше истражување). Момчињата треба да не се плашат од ништо, да бидат јунаци, издржливи, силни. И така постепено почнуваме да веруваме дека агресивното поведение е типично за машките, за нив е тоа дел од нивната природа, па не само што не се обидуваме да влијаеме на неа туку, уште повеќе, го поткрепуваме нејзиното јавување.

Војните се резултат на определена политика, па да речеме нешто и за неа како најстара машка професија.

Политиката* може да се сфати како „свесна општествена активност на усмерување на општественото движење со помош на државата" или како „собирање на повеќе луѓе заради заедничкото остварување на некоја цел", но исто така и како „израз на доминацијата на владеачката класа, едновремено инструмент и правец за менување на власта" (3, стр. 173). Вака сфатената политика очигледно е дека се јавува во класното, патријархалното општество. Додека жените ги чуваа домовите и децата и на таков начин беа исклучени од јавните функции, мажите почнале да градат цврсти меѓусебни сојузи заради остварување на некои заеднички цели. За да биде заедничкото дејствување поуспешно, мажите меѓу себе се организираат во строга хиерархија, поделувајќи ги улогите и определувајќи му го местото на секого во неа.

И денес сѐ уште политичката е машка професија, а политичките уредувања секаде во светот во основа се хиерархиеризирани. Преодниот период како епоха на социјалната револуција претставува период на темелна трансформација на политиката како класна категорија во

* Зборот „Политика" произлегува од старогрчкиот збор полис — град, држава, и политикос — државен, јавен, општествен.

непосредна општественост (општествено самоуправување). Во таков општествен контекст политиката престанува да биде професија бидејќи јавните работи стануваат предмет на решавање од сите и секого. Согласно на тоа исчезнува и поделбата на општеството на јавна и приватна сфера, при што сè што е јавно е едновремено и „приватно“ и обратно. И токму во последново ја гледаме вистинската можност за остварување на рамноправни односи меѓу половите.

На крајот ќе се задржиме уште и на проблемот на поврзаноста меѓу учеството на жената во материјалното производство и нејзината општествена положба. Дали придонесот во материјалните средства што ги дава жената е битен фактор што го определува нејзиниот статус во една општествена заедница?

Peggy Sanday* проучувала 12 општества во кои статусот на жената е различен ако истиот тој статус се определи како степен на можност жената да донесува одлуки што влијаат врз целата заедница а не само на потесната семејна заедница. Проучувањата на погорниот автор покажуваат дека процентот на придонесот во храна за заедницата не го определува статусот на жената. Имено, се случува жената да дава низок придонес и да има низок статус, но во определени племенски заедници жената придонесувала и до 75% во обезбедувањето на храната (на пример, во племето Тикопиа), а сепак имала низок статус. Истиот автор забележува дека статусот на жената бил повисок во племенските заедници во кои можот и жената давале подеднакви придонеси.

Овде е за одбележување податокот дека Либурнките—жените од илирското племе Либурни-имале повластена положба, биле независни од мажите и можеле слободно да воспоставуваат односи со мажите. Битно е при сето тоа да се истакне дека забележаната гинекократија кај Либурните не се јавува како резултат на заостанатоста на нивниот развиток, туку напротив, нивната култура во рамките на другите култури од железниот период на тлото на Илирите зазема истакнато место. Жените не само што имале значаен удел во стопанисувањето, туку и кај либурнските гусари, кои често и долго биле во експедиции, тие биле и глава на семејството (Шуиќ, 1966).

Кон погорните податоци ќе ги ги придодадеме и некои од истражувањата на Маргарет Мид (1979) во врска со поделбата на трудот во 7 проучувани култури. Во текот на историскиот развиток кај овие народи Мид го забележува фактот дека посложените активности биле определувани и повторно прераспределувани, некогаш како карактеристични за машките, а друг пат за женските единки, или пак како карактеристични за двата пола. Понекогаш личните способности служеле како мерка за распределба на активностите, а друг пат се водело сметка са половата припадност. Мид низ примери илустрира дека тогаш кога во одредена сложена активност учествувале двата пола, а подоцна истата била ограничена само на едниот пол, таа губела од своите финеси и продлабоченост. Мид вели: „Во колку повеќе едно лице е анга-

* Податоците се земени од Tavris и Offir (1977, стр. 263—265).

жирано во една креативна активност, било да станува збор за политика или за наука, индустрија или уметност, религија или истражување, во колку повеќе го следи својот расцвет, во толку ќе биде повеќе погодено ако самата таа активност го изразува само едниот дел од нашето човештво. Ако ништо не ни дозволува да веруваме дека мажите го држат монополот на интеракцијата, секое професионално ограничување што ги спречува надарените жени да ги користат своите дарби, ќе биде загуба и за жените и за светот што има така голема потреба од таленти... Значи, по сѐ, не е возможно светот да го поднесува овој губиток полесно отколку што би ја поднесувал жртвата од половите диферен цијации" (Мид , 1979, стр. 338—339).

Заклучок: Овде ќе се задржиме уште на она што го сметаме за најбитно кога станува збор за можностите организирано да се дејствува во правецот на остварувањето на порамноправни односи меѓу луѓето.

Во текот на историскиот развиток човекот своите способности ги изградува преку поделбата на трудот. Преку поделбата на трудот тој има можности да ги развие своите потенции, па така, станувајќи вешти поедници за едни активности, а други за други, се овозможува и создавањето на материјалните и духовните богатства денес. Човештвото и цивилизацијата се плод на трудот и неговата поделба. Преку нив човекот ја докажува својата моќ како вид.

Но поделбата на трудот, од друга страна, поединечната човечка единка ја парцијализира и ја функционализира, и тоа во толку повеќе во колку таа поделба е поразгранета и ја сведува единката на извршување на најелементарните операции. Оттука, со право истакнуваат класиците на марксизмот, секоја поделба на трудот ја осакатува личноста ограничувајќи ја во рамките на определени дејности, одредено поединечно занимање преку кое може да развие само некои способности и инетереси Значи, поделбата на трудот е голема кочница, таа го оневозможува развитокот на сестрани личности.

Од претходното изложување можеше да се заклучи дека рамноправната поделба на трудот меѓу мажот и жената значајно придонесува за здобивање со подеднаков општествен статус на припадниците од двата пола. Но ни ова не е доволно за да се обезбеди хармонија во односите меѓу двата пола. Денес го истакнување како битен фактор начинот на кој трудот е организиран. Сметаме дека е неопходно постоење на заемна зависност и соработка меѓу машките и женските единки во процесот на трудот. Само во такви услови може да се очекува половиот антагонизам да биде понизок од оној што се забележука таму каде поделбата на трудот е според полот. При тоа е неопходно да се надмине постојната поделба на трудот која ја спротиставува јавната и приватната сфера на човековата активност. Вистинска рамноправност на односите меѓу половите ќе биде воспоставена само тогаш кога двата пола подеднакво ќе учествуваат во вршењето на сите дејности што постојат во определена општество.

Резиме

Основна цел на написот е трагањето по историските корени и развитокот на машката доминација. Најнапред се изнесени влијанијата на некои биолошки и срeдински фактори кои можеле, меѓу другите, да повлијаат врз јавувањето на машката доминација, за потоа да избие поделбата на трудот меѓу половите како основен фактор, кој го овозможува и го условува јавувањето и одржувањето на машката доминација.

Ltteratura

1. Alzon, C. /1978/: Femme mythifiée, femme mystiftée, PUF, Paris.

2. Brodzinsky, D., Messer, B. and Tew, J. /1979/: Sex Differences in Children's Expression and Control of Fantasy and Overt Agression, Child Development, 1979, 50, 372—379.

3. Енциклопедија самоуправљања /1979/, Савремена администраиија и издавачки иентр Комунист, Београд.

4. Fesshbach, S. /197/ : Aggression, in : Carmicnael's Manual of Child Development, J. Wiley and sans, N. York.

5. From, E /1975/ : Анатомија људске деструктивности, Напријед, Загреб, книга 1 и 2.

6. Larsen, R. /1978/ : Les fondements évolutionistes des différences entre les sexes, in : Sullerot, E. /Ed/ /1978/ : Le fait feminin, Fayard, Paris.

7. Maccoby, E. and Jacklin, C. /1974/ : Tne psychology of Sex Differences, Stanford.

8. Маркс, К. /1953/ : Економско-филозифски ракописи, во : Маркс-Енгелс /1953/ : Рани радови, Култура, Загреб.

9 Маркс, К. /197277/ : Капитал I, Дела, том 21, Просвета, Београд.

10. Маркс, К. и Енгелс, Ф. /1964/ : Немачка идеологија, Култура, Београд

11. Mead, M. /1979! : L'un et l'autre sex, Denoël / Gonthier, Paris.

12. Морган, Е. /1978/ : Поријекло жене, А. Цесареи, Загреб.

13. Мурцева-Шкариќ, О. /1981/ : Мајчинство и татковство, Годишен зборник, Филозофски факултет, Скопје.

14. Pnoenix, Ch., Goy, R. and Resko, J. /1974/ : Psychosexual differentiation as a function of androgenic stimulation. in : Bee, H. /Ed/. /1974/ : Soctal Issues tn Developmental Psychology, Harper and Row, N. York.

15. Старогрчки митови /1978/, Детска радост, Скопје.

16. Шуиќ, М. /1966/: Из медитеранске баштине јадранских Илира, во: Радови, Свеучилиште у Загребу — Филозовфски факулте, Задар.

17. Tavris, C. and Offtr, C. /1977/ : The Longest War. Sex Dtfferences in Perspective, Harcourt Brace Jovanovich, N. York.

Olga Murdževa-Škarić

L'ORIGINE DE LA DOMINATION MASCULINE

Dans cet article l'auteur établit les causes de la position sociale dominante des hommes dans les sociétés contemporains. Après avoir exposé les données fondamentales qui font état des influences des facteurs biologiques et du milieu concernant la position subordonnée de la femme dans la société, l'auteur s'attarde tout particulièrement sur le rôle du seul individu dans l'apparition et le maintien de la position sociale dominante des hommes. Il relève également qu'il y a une connexion étroite entre le röle des sexes opposés et les débuts de la division du travail. Partant des notions fondamenatal établies par les classiques du marxisme concernat le travail et sa division, l'auteur conclut que les rôles des sexes ainsi qui la domination mascculine ont une origine historique et sociale.